

מדריך למורה

חגי ישראל: בין מסורת לחידוש

הימים ההם והזמן הזה, חד הם?

מורים יקרים,

חגי ישראל הינם חלק בלתי נפרד מהמכלול "תרבות יהודית", לוח השנה העברי והמועדים השונים שימשו ועדיין משמשים גורם מאחד משמעותי בתרבות.

בהנחה שחג או מועד מהווים ציון דרך חשוב ביצירת תרבות, מדוע בחרו לחגוג כל אחד מהחגים דווקא בצורה שאנו רגילים לה היום? האם זאת הייתה האפשרות היחידה לציון מועד זה או אחר? מה השפיע על כל חג ובאיזו תקופה? נעמוד מול המסורת ובדוק האם היא אחת ויחידה, נבדוק את החידוש ואת התאמתו לרוח התרבות, נבדוק כיצד מתקיים החג מחוץ לגבולות ארץ ישראל ובעיקר- נעורר את המחשבה ונניח ששום דבר אינו בחזקת "ראה וקדש"- נלמד ונחקור על מנת לבדוק מהי האחריות והמחויבות של כל אחד מאתנו כלפי החג?
לתשומת ליבכם: שלבו את לימוד החגים, בהתאם ללוח השנה.

בברכת מסע מוצלח

צוות חינוך ישראלי

על החוברת

חגי ישראל: בין מסורת לחידוש הימים ההם והזמן הזה חד הם?

פתח דבר

המסע בשבילי הבגרות טומן בחובו חקר ובדיקה אישית ביחסנו לתרבותנו, התרבות היהודית.

החגים מהווים חלק בלתי נפרד מהתרבות היהודית, לוח השנה ובו ימי המועד והחג מהווה גורם מלכד לכל תפוצות ישראל. בתחילה תבדקו את החגים תגלו מדוע חוגגים דווקא כך ולא אחרת, ותבדקו האם הדרך בה אתם חוגגים זהה לדרכים אחרות.

המסע יקח אותנו לשלב הבא - מה בין מסורת לחידוש? איפה כל אחד מאיתנו נמצא? איפה החברה

שלנו נמצאת? לקראת סופו של השביל המפותל בין חגי ישראל תבדקו, נבדוק את השפעתנו על אופיו של החג בסביבתנו וכיצד נציין את החג כבוגרים בעתיד. מהי האחריות ומהי המחויבות שלנו כלפי תרבות החג.

תוכן העניינים :

5	גלגל השנה
6	שימור ושינוי – מסורת וחידוש
7	חוקרים חגים 7
8-19	ראש השנה (חג מהתורה)
8	שלב ראשון : כאן הכל התחיל: תקופת התנ"ך
10	שלב שני : נקודת מפנה
11	תקופת התלמוד 11
12	ראש השנה בגולה ובא"י לפני שנים רבות ועתה
17	מנהגי חג מתפתחים ומשתנים 17
19	שלב שלישי: חוצים גבולות
19	שלב רביעי: ועכשיו תורכם
20-27	חנוכה חג מתקופת המשנה
21	שלב ראשון: כאן הכל התחיל: תקופת המשנה
22	שלב שני: נקודת מפנה ראשונה חנוכה- חג הנס
24	נקודת מפנה שנייה: חנוכה - חג הגבורה
26	חנוכה בשירים
28-31	יום העצמאות (חג חדש)
29	שלב ראשון: כאן הכל התחיל הקמת המדינה
27	שלב שלישי: חוצים גבולות
27	שלב רביעי: ועכשיו תורכם
31	שלב שלישי: חוצים גבולות
31	שלב רביעי: ועכשיו תורכם

חוברת חגי ישראל עוסקת לעמוק בשלושה חגים: (על בסיס רעיון זה ניתן לחקור כל חג נוסף)

חשוב: באתר חינוך ישראלי תוכלו למצוא חומרים גם לחגים ומועדים נוספים.

1. ראש השנה- חג מתקופת התורה

2. חנוכה- חג מתקופת המשנה

3. יום העצמאות- חג חדש

על מנת לבדוק כל חג לעומקו אנחנו מציעים מודל של ארבעה שלבי חקר:

א. שלב ראשון- כאן הכל התחיל:

בשלב זה יקראו התלמידים אודות מקור החג. באמצעות קריאה בטקסטים ממקורות שונים הם יבדקו

מה עמד בבסיסו של החג- אילו ערכים? מה הוא מציין? מה הם הסימנים והמנהגים הרלוונטיים?

ב. שלב שני - נקודת מפנה :

לאחר חקר הבסיס נפנה ללמוד אודות השינוי- כיצד השתנה החג בכל תקופה? איזה סוג של שינוי

חל? מדוע השתנה החג? תוך קריאת טקסטים ממקורות שונים ילמדו התלמידים אודות תהליך

השינוי ויפגשו יותר מנקודת שינוי אחת בכל חג.

ג. שלב שלישי - חוצים גבולות :

שלב זה של החקר מבקש מהתלמידים לחצות גבולות... באמצעות יצירת קשר עם כיתה מחו"ל הם

מתבקשים לבדוק אודות הדרך בה נוהגים לחגוג את החג המדובר בכל קהילה, לעמוד על ההבדלים

(במידה וקיימים) במנהגים השונים וכן, לבדוק מה בחרו לשמר ומה לשנות. דרך ערוץ תקשורת זה

ניתן

לפתח קשר רציף וחיובי ובהחלט אפשר לשתף בתוצרים הנעשים בשלבים שונים של העבודה כמו:

הגדה ליום העצמאות, טקס/ מסכת חג, אגרות ברכה לשנה החדשה ועוד.

על מנת להצליח בביצוע קשר זה אנו ממליצים לפנות אל הסוכנות היהודית ובעזרתה לחבר בין

כיתתכם לבין כיתת תלמידים יהודים בחו"ל. ישנן ערים הלוקחות חלק בפרויקט שותפות 2000 ודרכו

ניתן ליצור את הקשר.

ד. שלב רביעי - ועכשיו ... תורכם :

לסיום החקר מתבקשים התלמידים לאסוף את כל אוצרות הידע והחקר שמצאו עד כה ולשלם

לפרויקט מעשי. הם הופכים להיות האחראים לחג זה או אחר בכיתה ולפיכך תפקידם להחליט באיזו

דרך יצינו אותו? אילו ערכים ישולבו? בפני מי יוצג התוצר? ניתן לשתף את כלל בית הספר בתוצר, את ההורים ואת הקהילה.

מטרת חלק זה לייצר אצל התלמידים אחריות על הדרך בה הם חוגגים את החגים, לחייב אותם לשאול שאלות על הערכים החשובים להם ומהדהדים בחג, על מנהגים המרגשים אותם והם לוקחים אחריות על המשך שמירתם בתרבות היהודית, על התאמת החגים אל אורחות חייהם תוך בירור מעמיק של אורחות חייהם ורלוונטיות החגיגה בחייהם.

דגשים והרחבות:

” חיים על - פי דרישת הזמן ובלי מסורת - זהו עץ בלי שורשים, שכל רוח עוקרת אותו ;

חיים על - פי המסורת ובלי הסתגלות לדרישת הזמן - זהו עץ עם שורשים אבל בלי פרחים ופירות ”

מנחם אוסישקין

דבריו של אוסישקין עומדים בבסיס הרצון לחקור, לבדוק, ללמוד ולעיתים להתאים ולשנות את תפיסת התרבות או במקרה זה החג, שלנו. מטרתנו ללמד את התלמידים שהאחריות והמחויבות של כל אחד מהם, כחלק מעם, מתחילה במחשבה- המחשבה והמודעות לבחירות שאני עושה ביחס לחג. האם אני דוגל בתפיסה של שימור המסורת בלבד? האם אני דוגל בתפיסה של שינוי בלבד? מהו האמצע, על מה הוא נשען?

מתוך ברור עמדות אישי זה מתחילים התלמידים את מסע "חקר חג". בבסיס כל חקר נשאלים התלמידים לדרך האישית-משפחתית שלהם לחגוג את החג. בהצגת הדברים בכיתה ייתכן מאוד ויעלו מנהגים שונים או דגשים שונים לכל תלמיד. ננסה לחשוב, מדוע ישנם הבדלים?

גלגל השנה

את הלימוד בחרנו לפתוח בהתמצאות של הלומדים בגלל השנה. בפעילות זו יש לאפשר לתלמידים להיעזר בלוח שנה או יומן, מרבית התלמידים אינם מתמצאים ברצף החודשים והחגים.

מכון שאסור לכתוב בחוברות ניתן למצוא את גלגל השנה באתר חינוך ישראלי ולהדפיס משם. במידה ורוצים לחסוך בצילום ודפים אפשר לבקש מהתלמידים לצייר עיגול במחברת ולחלק אותו ל 12 חלקים. (בתחילה לחצי, אחכ לרבעים וכל רבע יש לחלק לשלושה חלקים).

מיון החגים:

מדוע למיין? כדי למיין יצטרכו הלומדים לחשוב על מכני משותפים שונים ובכך בעצם יעמיקו בחיפוש המשמעויות בכל חג. חלוקות אפשריות: חגים מהעבר וחגים חדשים, חגים שבהם השתרשו אורחות משפחתיות, חגים שמחים ומועדים לאירועים עצובים ועוד ועוד

שימור ושינוי – מסורת וחידוש

נושא זה נפתח בדיון כיתתי:

אחת השאלות מבקשת לעסוק בחג כדרך נעימה לרכישת ערכים.

שוחחו על הלומדים על ערכים כמו: נימוסי שולחן והתחשבות בצרכים של בני משפחה שונים בעת ישיבה משותפת סביב שולחן חג, דיון בערכים כמו חירות וחופש בחג הפסח, התחלה חדשה בראש השנה, סליחה ביום הכיפורים, ארעיות אל מול קביעות בסוכות ועוד.

אפשרו לתלמידים לחשוב על השאלה טרם תתנו את הדוגמאות שלכם. השאלה אומנם לא פשוטה אבל בעזרת שאלות כמו: חישובו על ערך מרכזי בחג הפסח או בראש השנה, חשבו מה קורה בעת ישיבה משותפת סביב שולחן חג, בעת של כל המשפחה המורחבת ועוד.

”כזה ראה וקדש”

”הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה” (שמות יב', ב')
בעבר כאשר לא היו לאנשים לוחות שנה, שעונים ויומנים נהגו בהליך שנקרא קידוש החודש.
על בית הדין הגדול – הסנהדרין הוטל לקבוע, מדי חודש בחודשו, את יום ראש החודש, על פי עדותם של אנשים שראו את הירח בחידושו. מהיכן למדו הסנהדרין על מצווה זו? מהפסוק
בשמות יב, 2 : הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה
רש"י מסביר על המילה ”הזה” שמופיעה בפסוק : ”נתקשה משה על מולד הלבנה באיזו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש, והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע, ואמר לו כזה ראה וקדש...” (כזה ראה – הכוונה שהצביע לעבר הירח ואראה לו בדיוק איך צריך להראות הירח בעת קידוש החודש).
כיום משתמשים בביטוי במשמעות אחרת: דבר שיש לקבל אותו ללא ערעור וללא פקפוק.

”כזה ראה וחדש”

כיום משתמשים בביטוי זה כדי להגיש את המפגש של העם היהודי עם החיים המודרניים, המהפכה הציונית והשיבה לישראל. במטרה ללמוד את מה שהיה (שימור) ולהמשיך את תהליכי החידוש והשינוי בתרבות. מפגש זה יצר חידוש של סמלים, טקסים וחגים.
כזה ראה וחדש - לפי שיטת ר' עקיבא, ה' מראה ואומר, כזה ראה וקדש' וכוונתו, אתם תחליטו כיצד ומתי לקדש את החודש.

יש להבהיר לתלמידים שאלה שתי תפיסות עולם שונות : כזה ראה וקדש אל מול כזה ראה וחדש.
יש המקדשים את העבר ואינם מתירים לעשות בו שינוי ויש כאלה המסתכלים אל שהיה בעבר כאל מקום של השראה ומשנים בהתאם לחיים המודרניים.
לדוגמא: יש אנשים המקפידים על כל חוקי שמירת השבת כפי שהיו נהוגים בעבר ונקבעו ב”שולחן ערוך” ויש כאלה שמסתכלים אל שהיה נהוג בעבר ומשנים בהתאם לרוח התקופה. גם השינוי הוא תלוי תפיסת עולם יש כאלה השומרים על חלק מאיסורי השבת מכון שהם אנשים דתיים החיים לא על פי חוקי ההלכה אלא ברוח חוקי ההלכה (הרפורמים לדוגמא) ויש כאלה השומרים על מסר השבת (המנוחה, ההפסקה ממהלך השבוע הרגיל, שוויון במנוחה לכל ועוד) אך אינם כפופים להלכות שנקבעו .

ראש השנה - חג מתקופת התורה

נתחיל בבדיקת מקור החג, בתקופת התנ"ך. התלמידים יקראו פסוקים שונים בהם מוזכר החג ומנהגיו- מה הערך המרכזי בתקופה זאת? בשלב החקר הבא נתחקה אחר השינויים: בתקופת המשנה היו ארבעה ראשי שנה- מה נותר? מדוע? בתקופת התלמוד, נחרב בית המקדש ולא ניתן להקריב קורבנות. כיצד מציינים בתקופה זאת את ראש השנה? אילו ערכים התווספו? בחלק: ראש השנה בגולה ובארץ- נחקור אודות מנהגי החג בארצות שונות ובתקופות שונות, נתמקד במנהג אמירת סליחות ותשליך. על מנת לבדוק כיצד התפתחו והשתנו מנהגי החג השונים נבדוק את עניין "סעודת החג"- מדוע אוכלים את המאכלים הסמליים? במידה ונוכל לבחור, אילו מאכלים נבחר לסעודת ראש השנה ומדוע? וכן את המנהג לשלוח אגרות ברכה. לסיום- מתבקשים התלמידים להכין עבור משפחתם מסכת חג מיוחדת. בה יוכלו לשלב את הידע שרכשו אודות החג וכן, את התקוות והשאיפות שלהם לשנה הבאה.

כאן הכל התחיל: תקופת התנ"ך:

מה ייחד את החג בתקופת התנ"ך?

1. החודש הראשון היה ניסן (עפ הסיפור המקראי זה החודש בו יצאו בני ישראל ממצרים) . החודש השביעי היה החודש בו חל ראש השנה.
2. ראש השנה היה יום אחד בלבד. הוא לא נקרא ראש השנה אלא זכרון תרועה.
3. היתה אסורה המלאכה באותו יום והיה צריך להקריב אֶשֶׁה (שימו לב לניקוד) = קורבן לאלוהים.

מה חסר בחג ממה שמוכר לתלמידים?

א. החג הוא יום ולא יומיים.

ב. אין ארוחה משפחתית

ג. אין את הברכות הסמליות המוכרות.

ועוד.....

יום תרועה- השופר ותפקידו בתקופת התנ"ך ילמד לעומק . חשוב להדגיש בפני התלמידים שבתקופת התנ"ך תפקידו אינו דומה להיום. הוא שימש כמערכת כריזה משמעותית בחיי היום יום.

נקודת מפנה: תקופת המשנה והתלמוד

למורה:

על-פי המסורת היהודית, ראש השנה, שלא כמו חגי ישראל האחרים, איננו חג של עם ישראל בלבד. ראש השנה הוא חג אוניברסאלי, כלל אנושי, הנוגע לכל העולם ולכל בני האדם: ראש השנה הוא יום הדין "לכל באי עולם", לכל האנשים בעולם. ומדוע נבחר דווקא ראש השנה כיום הדין לכל העולם? אחת התשובות היא, שהעולם נברא בחודש תשרי, ולכן ראש השנה מציין לא רק את תחילת השנה – אלא גם את תחילת האנושות.* משום כך מזכירים בתפילות ראש השנה גם את תחילת ההיסטוריה האנושית, לדוגמה – את סיפור נח והמבול.

על-פי המסורת, כל אדם נידון בראש השנה על מעשיו בשנה שחלפה. בתפילות ראש השנה מתואר יום הדין, שבו כל בני האדם עוברים לפני אלוהים, כמו צאן לפני הרועה או כמו חיילים במסדר, ואלוהים שופט כל אחד ואחד מהם על מעשיו. אך לא רק בני אדם כיחידים נידונים בראש השנה – אלא גם עמים ומדינות:

"ועל המדינות בו (=בראש השנה, ביום הדין) יאמר: איזו לחרב – ואיזו לשלום, איזו לרעב – ואיזו לשובע...".**
* תלמוד בבלי, מסכת ראש השנה, דף ח' עמ' א.

** תלמוד ירושלמי, מסכת ראש השנה, פרק א דף נז טור א. קטע זה מתוך התלמוד משובץ בתפילות ראש השנה (וכן בתפילות יום הכיפורים).

מתוך הספרייה של מט"ח

שימו לב:

הקביעה שהעולם והאדם נבראו בראש השנה היא תפיסתם של אנשים המאמינים בנכונות הסיפור המקראי כעובדות היסטוריות. יחד עם זאת לא רק אנשים המאמינים בתנ"ך כספר עובדות היסטוריות חוגגים את ראש השנה. יש החוגגים את ראש השנה כחלק ממסורת תרבותית וראש השנה הוא ציון תאריך בלוח השנה המאפשר חשיבה על התחלה חדשה. חשוב להסביר זאת לתלמידים כדי לאפשר לכלל התלמידים להתחבר למסרים של ראש השנה ולא רק לכאלה המתייחסים ליהדות כדת.

תקופת המשנה:

בתקופה זו נקבעו ארבעה ראשים לשנה. ראש השנה היה אחד מהם.

ארבעה ראשי שנים הם: באחד בניסן, ראש השנה למלכים ולרגלים = בתקופת המקרא מנו מלכי ישראל את שנות מלכותם מתאריך זה- לוח שנה אזרחי. המשנה מוסיפה שתאריך זה הוא אף תחילת שנה ללוח הדתי המתואר במשנה ל'רגלים', שכן שנה זו מתחילה בעלייה לרגל בחג הפסח.

באחד באלול, ראש השנה למעשר בהמה = זה התאריך בו מעשרים את הבהמות. על פי חז"ל, כאשר אדם מעלה את מעשרותיו ומתנותיו למקדש ולכוהנים, כל החי שנולד לפני תאריך זה שייך לשנת המס הקודמת, ואילו כל חי שנולד לאחר האחד באלול שייך לשנת המעשר החדשה.

באחד בתשרי, ראש השנה לשנים לשמיטים וליובלות, ולנטיעה ולירקות = תאריך זה מציין את היום ממנו מחשבים את השנים, והוא מהווה את ההתחלה "הרשמית" של השנה (כגון: המעבר משנת ה' אלפים תש"ס לה' אלפים תשס"א). תאריך זה נבחר, על פי דעה אחת, בגלל שהוא היה תחילת השנה של אומות העולם בעת העתיקה. למשל, בכנען העתיקה התחילה השנה בסתיו, בעונת

תחילת הגשמים, ובתקופה ההלניסטית אף הממלכה הסליבית התחילה את לוח השנה שלה מתשרי. על פי דעה אחרת, המרכזית במסורת היהודית, נבחר תאריך זה בגלל היותו יום בריאת העולם. המשנה מציינת שתאריך זה מתחיל גם את שנת השמיטה, השנה בה אסור לעבד את האדמה, ובעקבותיה את שנת היובל. גיל האילנות (העצים) אף הוא נקבע בתאריך זה.

באחד בשבט, ראש השנה לאילן, כדברי בית שמאי; בית הלל אומר, בחמישה עשר בו = ראש השנה הרביעי והאחרון המוזכר במשנה הוא באחד בשבט, החודש האחד-עשר. זהו ראש השנה לאילן, כיון שהחורף מגיע לקצו והעץ מקיץ מתרדמת החורף לעונה חדשה במעגל חייו. בית שמאי מסביר שתאריך זה קובע את תחילת השנה למעשה הפרות למקדש ולכוהנים. בית הלל קבע לעומת זאת, שהתאריך הוא החמשה-עשר בחודש שבט, כאשר רוב עונת החורף חלפה. ההלכה נפסקה כבית כהלל, וגם בישראל המודרנית הפך ט"ו בשבט להיות יום חג לאילנות ולנטיעות.

מעשר:

- מעשר ראשון - מעשר מיבול חקלאי הניתן לכהן (או לוי)
- תרומות ומעשרות - מספר הפרשות שהתורה מצווה להפריש מתוך היבול החקלאי הגדל בארץ ישראל
- מעשר בהמה - עשירית מהבהמות לבית המקדש

תקובת התלמוד

משימה עמוד 11:

הכל נידונים בראש השנה, וגזר דין שלהם נחתם ביום הכפורים, דברי רבי מאיר.
רבי יהודה אומר: הכל נידונין בראש השנה וגזר דין שלהם נחתם כל אחד ואחד בזמנו; בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בחג נידונין על המים, ואדם נידון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים.

רבי יוסי אומר: אדם נידון בכל יום, שנאמר (איוב ז) ותפקדנו לבקרים.
רבי נתן אומר: אדם נידון בכל שעה, שנאמר (איוב ז) לרגעים תבחננו. (בבלי ראש השנה דף טז)

- את ארבע הדעות ניתן לסדר בשתי קבוצות של שתיים.
- מהו המשותף לשתי הדעות הראשונות ומה לשתי האחרונות?
- מהו היתרון של כל קבוצה ומהו החיסרון?

המשותף:		
יש זמנים מיוחדים בהם האדם נבחן על מעשיו.	ר' יהודה, ר' מאיר	קבוצה ראשונה
בכל רגע אדם נבחן ונבדק על מעשיו.	ר' יוסי, רבי נתן	קבוצה שנייה

לגבי יתרונות וחסרונות - אפשרו לתלמידים חשיבה עצמאית. אין כאן נכון ולא נכון. כל דעה אפשרית.

ראש השנה בגולה ובארץ ישראל, לפני שנים רבות ועתה

בחלק הראשון נתמקד באווירה של ימי ראש השנה. התלמידים בחינוך הממלכתי אינם חיים חיים דתיים והקשר אל החגים אינו נובע מהמצוות והחוקים הקשורים בחג אלא מתקשרים לאווירה הייחודית, לפסק הזמן מחיי היום יום.

הטקסטים השונים מלמדים על האווירה המיוחדת לקראת החג בקהילה, במשפחה ובבית. זה הזמן לשוחח עם התלמידים על ציון/חגיגת ראש השנה בביתם. להכיר מגוון דרכים לחוג את החג. יש חשיבות רבה לעניין זה. במידה וניצור אצל התלמידים תמונה ובה דרך אחת בלבד בה צריך לחוג את החג (מה שאינו נכון מגוון שהתרבות היהודית מגוונת ותמיד היתה כזו) נרחיק מתחושת השותפות תלמידים אשר בביתם חוגגים/ מציינים אחרת את החג.

חשבון נפש ותשליך:

תחילת השנה היא זמן טוב לעשות חשבון נפש. לבדוק לאחור מה עשיתי, מה הצלחתי להגשים, במה התקדמתי ומנגד איפה טעיתי, איפה לא הצלחתי וכו'. ובמבט קדימה מה היעדים לשנה הבאה,

השיר של עדולה והטקסט של רבי לוי יצחק מברדיצ'ב שניהם שמים דגש על האחריות של האדם עצמו למעשיו: "התחלתי לפשפש במעשי. שבת וראיתי שאף בני ביתי אינם מכבדים אותי"

שימו לב: הדגישו שהתשליך הוא רק מעשה סמלי למעשה המשמעותי שעל האדם לעשות.

משימה עמוד 16:

השאלה אם התשובה היא המשך או הפסק, אם היא מקיימת את העבר או מבטלת אותו לגמרי תלויה בטיבה של התשובה. יש תשובה של המשך, המכירה בעבר ויש תשובה שתכליתה ביעור מוחלט של הרע מקרב אישיותו של האדם [...] זוהי דרך אחת של תשובה, אבל יש גם דרך אחרת, זו הדרך של העלאת הרע ולא דווקא ביעורו. בתשובה כזאת אין צורך בהפסק, בכליון של העבר, ומחיקת הזיכרונות. בדרך זו ניתן לאדם להזדהות עם העבר ויחד עם זאת להיות בעל תשובה.

הרב סולובייצ'יק מתייחס לשתי אפשרויות בתהליך התשובה:

1. כדאי לתקן את מה שעשית בעבר יש "להפסיק" (= למחוק) אותו לחלוטין ולהתחיל בדרך חדשה
2. התשובה היא תהליך שמתייחס לעבר ובונה את העתיד.

דיון בעמוד 16:

שאלות אלה יכולות להעשות בדיון כיתתי אך ניתן כמובן לקיים את אותו הדיון בקבוצות או אפילו בכתיבה אישית – ביני לביני. הכל תלוי בכיתה עצמה ובכם המורים. בחרו נכון לכיתה שלכם.

מנהגי חג מתפתחים ומשתנים

הלימוד הבא יעסוק בסמלי החג המשתנים מעת לעת ומקהילה לקהילה. פעילויות אלה חווייתיות ניתן לעשות את כולן או לבחור חלק מהן. זכרו: ההנאה בחג היא חלק משמעותי מהרצון לשמר ולהעביר הלאה.

חוצים גבולות:

הקשר עם קהילות יהודיות בתפוצות הוא קשר החשוב לשני הצדדים. רצוי ליצור קשר עם הרשות המקומית ולבדוק האם פועלת בעירכם תכנית **שותפות 2000** של הסוכנות היהודית דרכה תוכלו ליצור קשר עם קהילה יהודית בחו"ל שנמצאת בקשרים עם הרשות שלכם במסגרות שונות ומגוונות. במידה ולא אתם יכולים להיעזר בסוכנות היהודית, הורים שהיו בשליחות בחו"ל, ילדים שיש להם קרובי משפחה בחו"ל ועוד.

ילידים תהיה זו חוויה מיוחדת לשמור על קשר לאורך השנה עם בני גילם שמעבר לים וללמוד על החיים היהודים שם ולהיפך.

ועכשיו... חורכם

בחברות חינוך ישראלי יושם דגש על יישום הנלמד באורחות החיים. אנו מאמינים שכל אדם צריך להתמצא בתרבותו, למצוא את ערכיו והביטויים שלהם בתרבות שלו ולשנות את אורחות חיו בהתאם לכך.

שימו לב למהלך שעשינו עם הלומדים בחברות זו. התלמידים עברו תהליך של לימוד על התפתחות החג לאורך הדורות, הם זיהו ערכים ותפיסות עולם הקשורים לחג כמו: יחס שווה לכל אדם (התפיסה אוניברסליות של בריאת האדם), התרבות נמצאת בתהליכי שינוי, חשבון נפש, סליחה, תיקון דרך, משפחתיות ועוד כעת הגענו לשלב של היישום – אורחות החיים.

זהו הדין המסכם את הלמידה שנעשתה עד כה:
בדקתם ומצאתם כי חג הוא בעצם תהליך המתחיל בנקודה מסוימת בעברנו כעם, ומשתנה בהתאם לתקופה ולתרבות היהודית המתפתחת.
מה הם אבני היסוד של ראש השנה?
מהם הערכים הבאים לידי ביטוי בחג?
מה לא השתנה ולא יכול להשתנות?
מה משתנה מעת לעת?

המשימה: הכינו עבור משפחתכם את "מסכת החג" המיוחדת שלכם!
כמובן שלא פשוט להכין מסכת חג. לפניכם מספר אפשרויות שיקלו על המשימה:

1. חלקו את הכיתה לקבוצות. כל קבוצה תהיה אחראית על חלק אחר: שירים שמתאימים לחג, קטעי קריאה, הסמלים והסימנים בשולחן החג ועוד.
2. ניתן לקחת רק חלק אחד ואותו להתאים למשפחה- סימני החג/ מעשה סמלי שיבטא ערך משמעותי בחג.
3. ברשת תוכלו למצוא מגוון מסכות חג שקהילות שונות כבר עיצבו לעצמן. בקשו מהתלמידים לבחור קטעים המתאימים להם מתוך אותן מסכות.

חנוכה - חג מתקופת המשנה

רקע למורה:

1. [מומלץ לקרוא רקע לתקופה בספרייה של מטח](#)

2. את סיפור חנוכה במלואו תוכלו למצוא בסוף המדריך למורה. נספח 1.

פתיחה עמודים 20-21 :

נתחיל מהמושג "אור" - ביטויים רבים משלבים, בעברית את המילה אור. התלמידים מתבקשים למצוא ביטויים אלו ולאחר מכן לבדוק את משמעות האור עבור האדם בתקופות שונות. חגי אור נהוגים בתרבויות שונות- בימי החורף, בהם היום הולך ומתקצר מצידן האדם את כמיהתו לחזרה המהירה של האור באמצעות טקסים שונים. התלמידים יבדקו במקורות מידע שונים ויבחרו להציג מידע אודות תרבות או עם שעניינו אותם בהקשר של "חג האור".

עמודים 21-22 :

בשלב הראשון יכירו התלמידים את חנוכה- חג חנוכה המזבח, דרך קטעים מתוך ספר החשמונאים. בתחילה חנוכה היה התאריך בו ציינו את השתלטות משפחת החשמונאים על בית המקדש. אין אזכור לסיפור הנס. זהו מאבק לאומי על ארץ ישראל והשליטה במוסדות השלטון שבה.

נקודת מבנה

נקודת מפנה ראשונה: חנוכה- חג הנס:

רק בתקופת התלמוד יותר מ 500 שנה לאחר חנוכה המקדש על ידי משפחת החשמונאים מוזכר סיפור הנס. היהודים כבר לא יושבים בארץ. הסיפור הלאומי אינו רלוונטי לחייהם וערך חדש נכנס לריק שנתר - נס אלוהי. מעתה עיקר העיסוק בחג יהיה סביב סיפור הנס, התפילה שתודה על הניסים, סיפור החג- פח השמן, הלל והודיה.

חשוב להסביר לתלמידים שזה אינו החג היחיד שעובר שינוי מהותי במסרים שלו. אפשר לתת לדוגמא את סיפור שבועות שבתחילה נסב בעיקר סביב נושא העלאת הקורבנות בבית המקדש ורק לאחר חורבן בית המקדש כשהחג בעצם התרוקן מתוכנו יצקו לתוכו עניין חדש - קבלת התורה. בתורה לא כתוב שבועות זה חג מתן תורה. הקשר היחידי הוא הפסוק המספר כי בתחילת החודש השלישי מצאתם ממצרים חל מעמד הר סיני ולא צויין העניין כחג.

הדין והפעילויות הכיתתיות השונות הן סביב תפיסת הנס והרעיון של לסמוך או לא על ניסים. אפשר לתלמידים להביע את נקודות המבט השונות שלהם. אין נכון או לא נכון אם כי חשוב להבהיר כי אדם [הומניסטי](#) מאמין ביכולתו שלו ואינו סומך על כוחות חיצוניים. ([יהדות הומניסטית](#))

נקודת מפנה שנייה: חנוכה - חג הגבורה

נקודת המפנה הבאה המיוחסת לחג מופיעה בתקופה הציונית- חנוכה חג הגבורה. מדוע בחרו להעמיד דווקא את הגבורה במרכז בתקופה זאת? האם עדיין שמים דגש על הנס? התלמידים ילמדו על השינוי במסרים שחלו בחג בעזרת טקסטים ושירי חג.

החג כיום:

במרכז החג שני ערכים: הגבורה והנס. התלמידים מתבקשים לבדוק מי הגיבור שלהם? מה הופך אותו לגיבור בעיניהם? האם יש משמעות לניסים בחייהם? כיצד הם מגדירים נס? חוצים גבולות:

כמו בראש השנה גם כאן אנו ממליצים ליצור שוב קשר עם אותה קבוצת ילדים. שימו לב: כאן בארץ אנו חוגגים את החג היהודי בלבד. בקהילות בתפוצות באותו זמן חל גם חל המולד – חג אור נוצרי.

במשימת הסיכום שוב שלב בו אנו יוצרים הזדמנות לקשור את אורחות החיים לערכים החשובים לתלמיד. התלמידים מתבקשים לחשוב מהם אבני היסוד של החג? מה הם בוחרים לשמר ומה הם חוצים לשנות? עליהם להציע דרכים שונות לחגוג את החג בכיתה, בבית הספר ו/או בבית. יש לעודד את התלמידים לחשוב על כל שמונת ימי החג ועל הדרך בו אנו בוחרים "לנצל" אותם.

יום העצמאות - חג חדש

בשנת 1949 הכריזה הכנסת על "חוק יום העצמאות" יום העצמאות הוגדר כחג וכיום שבתון. למרות היותו חג חדש באופן יחסי, עבר שינויים רבים.

באמצעות כרזות ובאמצעות סקירה של חגיגות יום העצמאות בעשורים השונים, יחקרו התלמידים את מנהגי החג. מה הערכים שעמדו בבסיסו? האם חל שינוי לאורך התקופות? מה הדרך בה ציינו את החג בכל עשור? מה השתנה? האם ישנו אירוע שהיו משמרים? על מה היו מוותרים?

בשלב "חוצים גבולות" יבדקו התלמידים את מידת רלוונטיות החג עבור יהודים חיים בגולה. הם ישאלו מה הדרך בה מצוין אצלם החג והם הם מרגישים קשורים לחגיגות ולמהותן.

במשימת הסיכום מתבקשים התלמידים להכין עבור בית הספר "יום עצמאות"! מוצגות שלוש אפשרויות: תערוכת כרזות, טקס יום העצמאות, הגדת יום העצמאות. ניתן לחלק את הכיתה לשלוש קבוצות- כל קבוצה תציג מתווה בפני התלמידים ולאחר מכן ניתן לבחור את האפשרות המתאימה ביותר עבור בית הספר והכיתה. חשוב מאוד להחליט על חלוקת תפקידים ברורה ולכוון את התלמידים בכל פעם אל אבני היסוד אותם בחרו להציג בפרויקט המסכם.

סיפור חג החנוכה:

אלכסנדר מוקדון כבש את יהודה בשנת 333 לפני הספירה (לפני כ 2400 שנה) כך התחיל שלטון היוונים על ארץ יהודה וארץ ישראל כולה. אלכסנדר מוקדון אפשר ליהודים לחיות על פי אמונתם ודתם, ליהודים הייתה עצמאות דתית.

אחרי מותו התחלקה הממלכה בין בית תלמי - ששלט במצרים, לבין בית סלבקוס ששלט בסוריה. החל מאבק בין שתי הממלכות על השליטה בארץ ישראל שהייתה ארץ מעבר בין היבשות. בשנת 198 (לפני כ 2200 שנה) לפני הספירה כבש אנטיוכוס השלישי - מלך סוריה, את ארץ יהודה. הוא חידש את העצמאות הדתית של היהודים.

בשנת 175 לפני הספירה עלה לשלטון אנטיוכוס הרביעי, שכונה את עצמו בשם - אנטיוכוס אפיפנס (האל המתגלה). אנטיוכוס אפיפנס המשיך במרץ רב את המדיניות שמגמתה לבטל את יחודיות העמים השונים בממלכתו וניסה למזגם לעם אחד בעל תרבות יוונית הלניסטית.

בתקופתו התמנה הכהן הגדול יאסון ככהן בבית המקדש השני שבירושלים. הוא התחייב להעביר למלך היווני כסף והבטיח להפיץ את התרבות ההלניסטית בקרב היהודים.

יאסון הכריז על ירושלים כפוליס הפוליס היא עיר ובה קיימת עצמאות בניהול ענייני השלטון המקומי כולל מדיניות חוץ. הפוליס מנהלת בידי האזרחים.

בעזרת צעד צעד זה ביטל יאסון את סמכותם של החכמים והסופרים לחוקק תקנות והפקיד את ניהול העיר בידי חבר האזרחים. צעדיו קיבלו תמיכה מאנשי המעמד העליון של יהודה, בעיקר צעירי משפחות הכהונה הגדולה והמשפחות העשירות. האצילים היהודים שנהפכו לאזרחי הפוליס קיבלו כח ושליטה בענייני העיר, הם הפיקו יתרונות כלכליים וחיו על פי אורח החיים ההלניסטי.

"...ואנטיוכוס המכונה אפיפנס קיבל את המלוכה, שאף יסון אחי-חניה אל הכהונה הגדולה. בהבטיחו למלך בהתראותו אתו שלוש מאות ושישים כיכר ומהכנסות אחרות שמונים ככר. ועל אלה הבטיח עוד מאה וחמישים אם ינתן-לו הרשיון להקים בכחו גמנסיון (מוסד שעסק בספורט ותרבות הגוף) ואפביה (מועד ספורט וחינוך ללבני נוער) ולרשום את אנשי ירושלים לאנשי אנטיוכיה. וכאשר הסכים המלך והוא קיבל את כה-הממשלה מיהר להטות את בני עמו למידות ההלניות"

חשמונאים ב', ד'

אבל עבור ההלניסטים יאסון לא היה תקיף מספיק והם יזמו את הדיחתו ומינוי של כהן גדול אחר, עוד יותר מתיון. בסוף שנת 167 לפני הספירה (לפני כ 2200 שנים) הטיל המלך אנטיוכוס על היהודים גזירות בהם אסר עליהם לקיים את מצוות הדת היהודית וציווה לקבל את אורח החיים ההלניסטי. הגזירות נגעו במישור הלאומי ובמישור הפרטי:

- איסור עבודת המקדש והכנסת עבודה לאלילים היוונים אל תוך בית המקדש
- איסור קיום מצוות ברית מילה
- איסור לימוד התורה וחוקי התורה
- איסור שמירת שבת

"וישלח המלך ספרים ביד מלאכים לירושלים ולערי יהודה ללכת אחרי חוקים נכרים לארץ. למנוע עולות וזבח ונסך מן המקדש ולחלל שבתות וחגים. ולטמא מקדש וקדושים. לבנות במות והיכלות ופסילים ולהקריב חזירים ובהמות טמאות. ולהניח את בניהם בלתי נימולים ולשקץ את

נפשותיהם בכל טמא ופגול. לשכוח את התורה והחליף כל החוקים. ואשר לא יעשה דבר המלך ימות." מכבים א' א', מ"ד

(הערה: לא ידוע בדיוק מדוע חוקק אנטיוכוס גזרות אלא אך החוקרים השונים סוברים כי:

המתיוונים שרצו לשלוט בירושלים, והקימו את פוליס, יזמו גם את הגזירות. הם רצו לזרז את תהליך ההתיינות בארץ וגם לדחוק יותר את מעמדם של ראשי הכהנים הותיקים 0ולהחליפם בהם, במתיוונים קיצוניים). הם רצו להנהיג שינויים ביהדות ולכן רצו לפגוע ביהודים שהתנגדו לשינויים שאותם מתיוונים הנהיגו.

יש חוקרים נוספים הטוענים כי המרידות ביהודה החלו עוד לפני הגזירות. אנטיוכוס נאבק במתנגדיו, שבאו בעיקר מתוך ההנהגה הדתית אלה שהתנגדו למתיוונים. לפי אותם חוקרים, הגזירות שגזר אנטיוכוס באו כהמשך לניסיונות הדיכוי והמאבק של אנטיוכוס במתקוממים ביהודה.)

פקידיו של המלך אנטיוכוס הגיעו גם למודיעין - עיר קטנה בהרי יהודה, והקימו ברחובה של עיר מזבח לעבודה זרה. הם דרשו מהיהודים להקריב לו קרבנות ופנו למתתיהו בן יוחנן הכהן מבית חשמונאי. מתתיהו סרב וקרא:

"אם כל העמים אשר בבית מלכות המלך שומעים לו...ואני ובני ואחי נלך בברית אבותינו. חלילה לנו לעזוב תורה ומצוות. לדברי המלך לא נשמע לסור מעבודתנו ימין או שמאל"
מכבים א' ב', יט

כשסיים מתתיהו לדבר פנה יהודי מתיוון אל המזבח בכדי להקריב עליו קרבן. מתתיהו הרג את היהודי ואת פקיד המלך, ואת המזבח הרס. אחרי מעשה זה ברחו משפחת מתתיהו ותומכיה להרי גופנה - איזור הררי עם מערות ומקומות מיסתור שם התקשו היוונים והמתיוונים למצוא אותם. הוא וחמשת בניו: יוחנן, שמעון, יהודה, יונתן ואלעזר ניסו לעורר את העם למרוד באנטיוכוס.

יהודה ארגן את הלוחמים, גייס מתנדבים, אימן אותם. בתחילה הסתפק בפשיטות על שיירות צבא קטנות שעברו ליד הרי גופנה בדרכם לירושלים. יהודה ואנשיו הצליחו להשתלט בעיקר על האזורים הכפריים של יהודה, שבהם היתה להם תמיכה של התושבים. הם נקמו במתיוונים ואפשרו לתושבי הכפרים לקיים את מצוות התורה במקומות. זמן קצר לאחר תחילת המרד נפטר מתתיהו, ויהודה בנו לקח את הפיקוד.

הקרבות הראשונים של יהודה המכבי היו נגד צבאות שבאו לסייע למתיוונים שבפוליס "אנטיוכיה בירושלים". קרבות אלו היו בדרך לירושלים, כשיהודה מנצח בזכות גבורה, אומץ לב ותכסיסי קרב תוך ניצול הכרות טובה עם תנאי השטח ותקיפה ממארבים.

כשהגיע מפקד הצבא אפולוניוס יהודה תקף אותו באזור מעלה לבונה. אפולוניוס נהרג כבר בתחילת הקרב וכך פשטה המבוכה והבהלה במחנהו. אחריו הגיע סירון. הוא בחר לעלות לירושלים דרך מישור החוף ויהודה תקף אותו בקטע הקשה ביותר של הדרך - מעלה בית חורון.

הקרב הבא של יהודה היה קרב אמאוס. גורגיאס, המפקד החדש שהגיע להלחם ביהודה למד מקודמיו וניסה שלא לעלות לירושלים במסלול שיהודה יוכל לתקוף אותו בהפתעה. הוא חנה עם צבאו באמאוס, על גבול הרי יהודה, והקים שם בסיס ממנו יצא עם יחידה מובחרת וניסה להפתיע את יהודה.

בקרב זה שוב הוכיח יהודה את כשרונו כמצביא - הוא פינה את מחנהו אבל השאיר מדורות כבויות, כדי שגורגיאס יחשוב שיהודה וכוחותיו עזבו את המחנה בבהלה. יהודה התקדם בלילה לכיוון אמאוס. שם תקף את המחנה שנשאר ללא גורגיאס, כשהשמש זורחת בגבו ומסנוורת את מחנה גורגיאס

שישן את שנתו. יהודה וכוחותיו חיכו לגורגיאס וליחידה המובחרת של גורגיאס, אך אלה חזרו תשושים מחיפושם אחרי יהודה ונסוגו ללא קרב

בעקבות המרד בוטלו הגזירות נגד הדת שגזר אנטיוכוס, אבל בית המקדש נשאר בשליטת המתיוונים והיוונים. הר הבית נשאר טמא. משום כך יהודה המכבי צר על ירושלים והשתלט עליה ואחר כך פנה להר הבית טיהרו מטומאתו וחידש את עבודת הקרבנות. כל זה היה ביום כ"ה בכסלו כשלוש שנים אחרי שהוטלו הגזירות:

ויהי ביום החמישי ועשרים לחדש התשיעי הוא כסלו, בשנת שמונה וארבעים ומאה, וישכימו בבוקר ויעלו עולות על המזבח החדש כמשפט. ויחנכו את המזבח בעצם היום אשר טמאו אותו הגויים, ויהללו לה' בשירים ובכינורות בחלילים ובמצלצלים. ויפלו על פניהם וישתחוו לה' על אשר נתן להם עוז ותשועה. ויחוגו את חנוכת המזבח שמונת ימים, ויעלו עולות ותודות בשמחת לבבם.

ספר חשמונאים א', פרק ד